

Heb jij daar wel recht op?

Opkomen voor het recht van mensen met een beperking

Joyce Lonte en Jac de Bruijn

Internationaal gelden de rechten van de mens. In 2007 zijn deze vastgesteld in een verdrag voor mensen met een handicap (beperking), ook Nederland heeft dit verdrag ondertekend. Binnen dit verdrag worden mensen gezien in hun menswaardigheid en gelijkwaardigheid.

Een dergelijk verdrag bleek nodig. Niet alleen zijn mensen met een verstandelijke beperking (VB) zich niet altijd bewust van hun rechten en plichten, of zelfs maar in staat daarvan gebruik te maken. Ook is de samenleving niet vanzelf ingericht op mensen met een beperking. Hierbij kan gedacht worden aan het recht om te stemmen, of om zelf beslissingen te nemen op allerlei persoonlijke gebieden in het leven. De kritische vraag die hierbij vaak gesteld wordt is of de persoon in kwestie tot die beslissingen in staat is.

Mensen met een beperking zijn vooralsnog niet integraal lid van onze samenleving. De wens van een 'inclusieve samenleving' gaat slechts voor enkelen in vervulling. Denk bijvoorbeeld aan de moeite die het kost om een goede werkplek te krijgen vanuit de participatiewetgeving, om een woonplek te realiseren voor mensen met een ernstige beperking in een woonwijk, of om kansen bieden op 'inclusief' onderwijs. Kennelijk moet er van bovenaf een wet aan te pas komen om tot actie over te gaan. Ook zorgorganisaties zijn zich onvoldoende bewust van dit verdrag uit 2007, het lijkt of gewacht wordt. Het veld wacht kennelijk op ratificatie door de regering. Dat moet namelijk nog gebeuren. Vanuit het perspectief van het verdrag is echter al voldoende te realiseren, omdat er een moreel appel van uitgaat.

Gelijkheid en wils(on)bekwaamheid

De rechten en plichten van mensen zijn complex en voor diverse vormen van uitleg vatbaar en inzetbaar. In een gelijkheidsbeginsel bestaat de neiging om te versimpelen: we zijn allen gelijk voor de wet. Toch is er een dilemma in de toepassing van de rechten: we zijn namelijk juist niet allen 'gelijk'! Mensen verschillen van elkaar in uniciteit en in een brede variatie van mogelijkheden en talenten.

In het bijzonder komt dit tot uitdrukking in het thema wilsbekwaamheid en handelingsbekwaamheid bij mensen met een beperking. Hoe belangrijk deze gebieden ook zijn, helaas schort het in de praktijk nogal eens aan kennis over deze onderwerpen, zo blijkt uit een verkennend onderzoek van Moonen en collega's (2013). Daarin bleek in de praktijk hoe lastig het is om bij mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) wils(on)bekwaamheid vast te stellen, vooral voor de groep minderjarige cliënten met een LVB. Voor deze groep geldt namelijk aparte wet- en regelgeving. Het begrip 'informed consent' vraagt dan ook meer duidelijkheid: welke informatie moet wel en niet verschaft worden aan de jongere, wat kan hij aan, waar kan hij mee 'instemmen'?

Er is onvoldoende uniformiteit en geen breed gedragen overeenstemming over criteria die van belang zijn bij het vaststellen van wils(on)bekwaamheid. Daarnaast is de procedure ook niet helder. Het is belangrijk dat de procedures transparant en eenduidig zijn, waarbij evenwicht is tussen bescherming en zeggenschap. Daarbij komt dat voor een deel onbekend is hoe wet- en regelgeving werkt in de zorg aan mensen met een beperking

en voorziet de wet niet in een pedagogische context. Dat maakt het lastig om tot een juiste hantering te komen van rechten en mogelijkheden, en de daarbij passende wilsbekwaamheid

Vrijheidsbeperking of -bevordering

We kunnen ook vanuit een andere optiek kijken naar de rechten van de mens met een beperking. Een voorbeeld hiervan is het beleid op 'vrijheidsbeperkende maatregelen'. Er is in de zorg stevig ingezet om dit type maatregelen af te bouwen met goede resultaten: er worden minder beperkende maatregelen ingezet. Het perspectief verschuift echter wanneer we het beleid zouden herformuleren vanuit de rechten: welke vrijheidsbevorderende maatregelen zetten we eigenlijk in? Deze vinden we niet terug in het ondersteuningsplan van cliënten. We vinden wel de maatregelen beschreven die de vrijheid beperken en de mogelijke afbouw daarvan.

Het verdrag verwerkt in het ondersteuningsplan

Er ligt een uitdaging voor zorgorganisaties om vorm en inhoud te geven aan het verdrag. Dat moet niet alleen merkbaar zijn in visie en beleid, maar concreet zichtbaar worden in het persoonlijke ondersteuningsplan. Hoe het toegepast moet worden, moet uit de praktijk blijken! Draagt het plan bij aan bewustwording van de eigen mogelijkheden en waarde van cliënten? Ligt het zwaartepunt in het plan op wat niet kan of op wat wel kan? Juist op individueel niveau moet er voldoende ruimte en tijd zijn om cliënten en hun netwerk te ondersteunen in wat 'rechten van mensen met een beperking' betekenen. Het gaat niet om een 'pakket van eisen' in de zin van: 'ik heb recht op X'. Het gaat om de betekenis van een menswaardig en gelijkwaardig bestaan, juist omdat we allemaal uniek en dus eigenlijk 'ongelijk' zijn. Dat zou concreet kunnen worden in stappen die bijdragen aan een betere positie in de samenleving, aan emancipatie, aan inspraak, aan medezeggenschap, et cetera. Het onderdeel 'samenleving' is in ondersteuningsplannen namelijk nogal karig gevuld.

Aan de slag met het verdrag

We roepen begeleiders van mensen met een beperking op: neem het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap ter hand. Leg het naast het persoonlijk plan en bekijk hoe het plan tot stand is gekomen: wordt hier het recht – in de zin van gelijkwaardig en menswaardig leven – van de cliënt bevorderd? Draagt het plan bij aan emancipatie van de cliënt? Kijk als team eens met elkaar naar de artikelen die uitgaan van de vrijheid in keuzes op alle levensgebieden. Alleen al artikel 19 stelt ons voor een mooie uitdaging: het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de maatschappij.

Niemand heeft het recht om te handelen zonder rekening te houden met het recht van de ander om te handelen. In de zorg komt dit echter nog te vaak voor ten opzichte van cliënten: onvoldoende inspraak en zeggenschap, onvoldoende regie-mogelijkheden, geen samen opgesteld emancipatorisch ondersteuningsplan. Het plan van aanpak van minister Van Rijn (Ministerie VWS, 2015) vraagt vooral aan 'het veld' om actie te ondernemen. Verschillende cliëntorganisaties maken zich sterk voor de toepassing van dit verdrag, en deels ook de koepel van zorgorganisaties. Initiatieven in het veld blijven echter achter: merkwaardig genoeg stellen we ons afwachtend op. We kunnen gewoon aan de slag – het verdrag ligt er allang.

© 2016 Boom uitgevers Amsterdam. Dit whitepaper is vrij te gebruiken voor niet-commerciële doeleinden. Voor commercieel gebruik dient u contact op te nemen met Boom uitgevers Amsterdam, info@boompsychologie.nl of (020) 524 45 14.

Literatuur

- Ministerie van VWS (2015). *Plan van Aanpak implementatie VN-verdrag Handicap*. Den Haag: VWS.
- Moonen, X.M.H., Lonte, J.W., Weijer, D. & Frederiks, B.J.M. (2013). Het beoordelen van wilsbekwaamheid bij minderjarigen in de leeftijd van 12-18 jaar met een licht verstandelijke beperking in een OBC: een verkenning. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 39(4), 269-277.

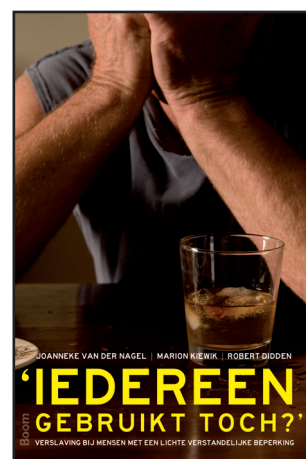
Over de auteurs

Joyce Lonte is als orthopedagoog verbonden aan het Expertisecentrum Verstandelijke Beperking. Zij is redacteur voor het kwaliteitskader en maakt deel uit van de werkgroep Kwaliteit van Bestaan. Hier wordt onderzoek gedaan naar kwaliteit van leven bij mensen met een verstandelijke beperking.

Jac de Bruijn is bestuursvoorzitter van het Expertisecentrum Verstandelijke Beperking, lid raad van bestuur van Stichting Prisma, GZ-psycholoog en redacteur www.methodieken.nl

Expertisecentrum Verstandelijke Beperking is een vrijwilligersorganisatie van gedragswetenschappers, (ortho)pedagogen, psychologen e.a., die op allerlei terreinen hun expertise willen inzetten ter verbetering van het welbevinden van mensen met een verstandelijke beperking. Dit wordt concreet gerealiseerd in een diversiteit aan werkgroepen. Zie: www.verstandelijkbeperkt.nl

Meer lezen over de begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking?



Bekijk onze uitgaven over dit onderwerp op www.boompsychologie.nl/verstandelijkebeperking